

A PÁTKAI-VÍZTÁROZÓ MADÁRVILÁGA ÉS TERMÉSZETVÉDELMI JELENTŐSÉGE

KOVÁCS GERGELY KÁROLY

„VÖLGY-HÍD” Természetvédelmi Alapítvány
H-8000 Székesfehérvár, Pöstyéni u. 4.
jarosi.kovacs@gmail.com

KOVÁCS, G. K.: *Birdlife and nature protection importance of the Pátka lake reservoir.*

Abstract: Pátka lake reservoir is the biggest artificial lake of Fejér county. Within the survey area (wetlands, grasslands and forests around the lake) at least 167 bird species were observed; 122 on wetland habitats. Although the lake is neighboured by Pátka village, several strictly protected birds regularly visit the area: Great White Egret, Spoonbill, Black and White Stork, White-tailed Eagle, Osprey, Redshank, Marsh Sandpiper, Common Snipe, Mediterranean Gull, etc. The most interesting rare visitors: Whooping Swan, Lesser White-fronted Goose, Pigmy Cormorant, Sacred Ibis, Short-toed Eagle, Knot, Pectoral Sandpiper, Iceland Gull. 29 species has been attempted to breed on wetland habitats and the list contains several other breeders of the surrounding forests. Local protection of the area has been recently proposed; nature protection importance is detailed and further tasks are suggested in the paper.

Keywords: reservoir lake, wetland, waterbird, nesting site, feeding habitat, nature protection

Bevezetés

A Velencei-hegység és a Zámolyi-medence között, Székesfehérvártól északkeletre találjuk Pátka községet, melynek nyugati szélén hullámszik Fejér megye legnagyobb mesterséges tava, az 1975-ben átadott 312 hektáros, 7,85 millió m³-es Pátkai-víztározó. Területének döntő része a pátkai, déli vége a székesfehérvári határba esik. A tározó, melyet a Császár-víz nevű vízfolyás elgátolásával duzzasztottak fel, a Zámolyi-víztározóval és a kikutort, vízeresztésre alkalmassá tett medrű patakkal együtt a Velencei-tó vízpótló rendszerének része. Napjainkban a tó

Pátka egyik fő nevezetessége, a horgászok és természetjárók, illetve újabban a terepmadárászok kedvelt célpontja.

1. kép: A Pátkai-víztározón kijelölt vizsgálati terület műholdképe. (A kódok jelentése a szövegben)

ezt északról két egymással nem összeérő gát, a Boros-gát (1) és a Nyúl-gát (2) zárja le. A középső medence északi határa a Kábel-gát (3). A legkisebb, de igen változatos növényzetű északi medence pontos határait a mindenkori vízállás befolyásolja. A tanulmány vizsgálati területének északi határa a Császár-víz hídja (J). A déli medence északkeleti sarkán torkollik be a tóba a Rovákja-patak (C), a nyugati partvonalon pedig egy kis időszakos ér (K).

A völgyzárógátas tavakra általában jellemző, hogy a jelentős vízmélység útját állja az elnádásodásnak. A Pátkai-víztározón sincs ez másként. Nádas csak a védő- és keresztgátak

A területet 2008-tól látogatom rendszeresen, a tanulmány adatsora 186 terepnap alatt gyűlt össze. (Éves bontás: 2008: 4; 2009: 7; 2010: 10; 2011: 16; 2012: 25; 2013: 65; 2014: 59. Havi bontás: I: 11; II: 18; III: 27; IV: 16; V: 20; VI: 12; VII: 12; VIII: 15; IX: 15; X: 13; XI: 11; XII: 16.) A kéziratot 2014. szeptember 10-én zártam le. A fajlista összeállítása során a saját megfigyelések mellett szakirodalmi utalásokat és a www.birding.hu madarászoldalra feltöltött adatokat használtam fel. Csillaggal (*) jelöltem azokat a fajokat, amelyeket mások adatai vagy adatai alapján szerepeltettek az anyagban.

Ennek a tanulmánynak egy korábbi íráshoz hasonlóan (KOVÁCS 2013) az a célja, hogy felhívja a szakmai közönség figyelmét erre a vizes élőhelyre, illetve megfogalmazza a cselekvő madárvédelem lehetséges lépéseit. A „VÖLGY-HÍD” Természetvédelmi Alapítvány egyik első akciója volt a víztározó helyi védetté nyilvánítási javaslatának elkészítése (KOVÁCS 2014). A két érintett település (Pátka, Székesfehérvár) önkormányzata pozitívan reagált, ám a kézirat lezárásáig nem hozott döntést a javaslatról. A tanulmány rögzíti a védetté nyilvánítás előtti állapotot, így később lehetőség nyílik a változások felmérésére.

Anyag és módszer

A terület bemutatása

A tó (1. kép) létét a Császár-víz szurdok-völgyéhez közel épített völgyzárógát (A) biztosítja. Itt van a leeresztő zsilip és a gátórház is, illetve itt torkollik bele a Császár-vízbe a belvízlevezető övcsatorna. A vízfelület keresztgátaknak köszönhetően nem egybefüggő. A déli medence a legnagyobb,

menti keskeny sávban, illetve a hajdani patak völgy magasabb fekvésű pontjain (B és F) nő. Madártani szempontból fontos nádfoltok a Boros-gát északi részén (D), illetve az északi medencében (G) találhatók. Alacsony vízállásnál (pl. 2009, 2012) a keleti partvonalon nagy félszigetek bukkannak a felszínre (B és F környéke), melyeken olyankor szikes rétekre jellemző növényzet (*Boelboschoenus* sp., *Aster tripolium*) tenyészik (**2. kép**). A part közelében kavicsos zátonyok is lappanganak a víz alatt, alacsony vízállásnál a déli medence közepén is megjelennek hosszan elnyúló köves szárazulatok. Sajátos élőhely a tó északnyugati részén levő üde kaszálórét (I), illetve a Császárvíz hajdani, kotrás előtti mederszakasza (H), amely a gáton kívül rekedt, így mára bokorfüzes mocsárrétté töltődött fel. Az északi medence környékén több időszakos talajvízforrás is van.

A víztározót kelet felől védőgát határolja, mellette nyárfákkal, öreg fűzekkel. A tározó nyugati partvonalát telepített elegyes erdők, tölgyesek, nyárasok, valamint egy kisebb fenyves szegélyezi, gazdag madárvilágnak nyújtva otthont. Az északi medencét nyár- és fűztelepítések kísérik, de ezen a részen fűzbokrokat és groteszk látványt nyújtó fűzmatuzsálemek is találni. A vizsgált területen kívül esik, de 2014-ben alakult varjútelepe miatt említést érdemel a Rovákja torkolatánál levő fiatal akác (E).

A víztározó ökofaunisztikai viszonyai

A víztározó vízjárását a Velencei-tó mindenkori vízszintje befolyásolja azáltal, hogy ha a Velencei-tó vízpótlásra szorul, akkor akár heteken át zajló leeresztés is történhet, ami jelentősen csökkenti a tározó vízszintjét. A visszapótlást a csapadékon kívül a Zámolyi-víztározóból történő áteresztés is biztosíthatja. A Pátkai-víztározótól északra elterülő 272 hektáros, Natura 2000-es védelem alatt álló Zámolyi-víztározó évekig szárazon állt, majd a csapadékos 2010-ben váratlanul szükség lett a tömör 4,5 millió m³-es kapacitására. 2012-től a Zámolyi-tározó halásított, de nem horgászati, hanem ivadéktartó céljal. (Ennek van pozitív és negatív hozadéka is: lehalászaskor nagy iszapfelületek nyújtanak táplálkozóhelyet a partimadaraknak, viszont kellemetlen új jelenségnek számít a károkatona csónakból történő löfgyveres riasztása.)

2. kép: A sirályok körében népszerű déli medence keleti partján közepes vízállásnál nagy kiterjedésű félsziget (B) kerül a felszínre. A háttérben a Boros-gát (1)

A két víztározó más-más karakterű, egymást jól kiegészítő élőhelyláncolat, melyek egy amúgy is változatos domborzati és biotóp viszonyú tájban kiemelkedő szerepet töltenek be. Alig pár éve volt, hogy feltöltötték a víztározókat, amikor a kor madarászai már felfigyeltek arra, hogy a Velencei-tó fészkelő madarai a Császár-víz mentén rendszeresen látogatják az új tavakat (SCHMIDT 1980, RADEZKY 1981). Kis kócsagokról és billegetőcankőről (RADEZKY, 1979), 150-es kanalasgémcsapatról (RADEZKY 1984), a zámolyi-tavi vörösnakú- és apácaludakról (SZABÓ 1977a), illetve a Pátkai-víztározón létesült kisebb küszvágócsér-telepről (SZABÓ 1977b) szóló híradás származik ebből az időszakból. A Velencei-tó és a víztározók között ingázó kócsagok, vörös- és szürke gémelek, kanalasgémek, kárókatona látványa ma már megszokott jelenség. A nagy kiterjedésű víz- vagy jégfelület biztonságérzetet nyújt a zavarásra érzékeny fajoknak (ludak, rétisas), de a partközeli zónában táplálkozó madarak is hamar megszokják a horgászok vagy a gáton elhaladó gyalogosok, kerékpárosok látványát. A 2012/2013-as télen sajnos intenzív vadlúdvasárlás folyt a tó déli felén. A víztározó helyi védetté nyilvánítását alapítványunk részben épp az akkor tapasztalt jelenségek miatt javasolta.

Nagyjából másfél évtizede a Pátkai-víztározó szomszédságában egy új, csöppet sem szokványos „madaréllőhely” létesült. A tótól kb. 2 km-re délnyugatra a Pénzverő-völgy nevű lösz-völgyben alakították ki azt a regionális hulladéklerakót, amely ma már igazi „sirály-eldorádónak” számít. A Pátkai-víztározó déli medencéjén gyakorlatilag egész évben láthatunk a személerakó felől érkező sirályokat, olykor ezres mennyiségben. Eddig nyolc sirályfaj került itt elő, a színes gyűrűs leolvasások tanúsága szerint a környék messzi földről vonzza a hosszú ivaréresi idejű sztyeppi- és sárgalábú sirályok immatur egyedeit.

Eredmények

A Pátkai-víztározó madarai

A víztározó madarai közül előbbre soroltam a vizes élőhelyeken (nyílt víz, időszakos sziget, félszigetek, zátonyok, övcsatorna, nádasok, gyékényesek, feltöltődött patakmeder) vagy azok légterében észlelt fajokat (I.). Külön kaptak helyet a csak száraz élőhelyekhez (gátak, kaszálórét, erdősítések) kötődő fajok (II.). Természetesen sok az átfedés, de ha egy madárnál vizes élőhely bármilyen használatát tapasztaltam, akkor azt a fajt az első lista tartalmazza. Végül a teljesség kedvéért, de a fajlistától különválasztva felsorolom a víztározó környékén észlelt érdekesebb fajokat is.

I. A vízi élőhelyek madárvilága

Bütykös hattyú (*Cygnus olor*): Az északi medence nádasában egyes években fészkel egy pár, költési időn kívül néha kisebb csapatokat látni (6-7 pd.). A Zámolyi-víztározón előforduló népesebb gyülekezések itt nem jellemzők.

***Énekes hattyú** (*Cygnus cygnus*): 2013. február 19-én Lengyel Attila figyelt meg egy nyakgyűrűs példányt a déli medencében. A madarat a lengyelországi Tapolanyban jelölték 2009-ben (relatív távolság: 735 km).

Vetési lúd (*Anser fabalis*): A teljes közép-dunántúli régióhoz hasonlóan csökkent az átvonuló száma, igazi tömeget nem alkot. Nagy vadlúdsapatokban legfeljebb néhány száz példányt látni.

Nagy lilik (*Anser albifrons*): Ősztől tavaszig nagyon gyakori madár, 2012-ben pedig egy példány még júniusban is kitartott. 2012 őszén, amikor a Dinnyési-fertő az aszályban kiszáradt, a Zámolyi-víztározót pedig lehalászás miatt lecsapolták, a Pátkai-víztározó középső és déli medencéjében 7-8000 példány éjszakázott. Átlagos években a Zámolyi-víztározón van az alvóhely, a Pátkai-tóra pedig nap közben húz be pár száz, esetleg egy-két ezer egyed.

Kis lilik (*Anser erythropus*): 2012. dec. 1-jén a középső medencében nagy lilikek között figyeltem meg négy példányát (2 adult és 2 juv.).

Nyári lúd (*Anser anser*): Az északi medencében vagy a középső medence keleti nádoltájában (F) évről évre költ 1-2 pár. Az északi medencében kora nyáron több család is összeverődik. Ősztől tavaszig több száz példányos csapatai gyűlnek össze a középső és déli medencében, gyakran a keleti parton. Egy Bergen auf Rügenben (Németország) 2008-ban meggyűrűzött pár 2013-ban és 2014-ben is megpihent itt (875 km), de 2013. okt. 5-én egy kiszáradt (Lengyelország) jelölésű immatur példány nyakgyűrűjét is sikerült leolvasnom (601 km).

Bütykös ásolúd (*Tadorna tadorna*): 2012. szept. 1. és 6. között egy fiatal példány időzött a középső medencében.

Fütyülő réce (*Anas penelope*): Ősszel és tavasszal kisszámú átvonuló (max. 8-10 pd.).

Kendermagos réce (*Anas strepera*): Kisszámú (4-5 pd.), de rendszeres átvonuló, elsősorban tavasszal.

Csörgő réce (*Anas crecca*): A második leggyakoribb récefaj, megfelelő időjárás esetén nyár végétől tavaszig bármikor láthatók max. 200 példányos csapatai.

Tökés réce (*Anas platyrhynchos*): Bár évente legfeljebb 3-4 pár fészkel a tó északi felében, a víztározón ez a leggyakoribb récefaj, amelynek nyáron, vedlés idején ezres tömegei gyűlhetnek össze.

Nyílfarkú réce (*Anas acuta*): Kisszámú (3-4 pd.) tavaszi átvonuló.

Bőjtű réce (*Anas querquedula*): 20-25 példányos csapatai elsősorban tavasszal láthatók.

Kanalas réce (*Anas clypeata*): Tavasszal és nyár végén jelenik meg 10-15 példány.

Barátréce (*Aythya ferina*): A bukórécék közül ez a faj a leggyakoribb (max. 30-40 pd.).

Cigányréce (*Aythya nyroca*): Minden tavasszal megjelenik 4-5 egyed az északi medencében. Bár az élőhely megfelelőnek tűnik, eddig költésre utaló jelet nem tapasztaltam, a madarak április közepére általában elhagyják a víztározót.

Kontyos réce (*Aythya fuligula*): Ősszel és kora tavasszal kis számban (4-5 pd.) átvonul.

Kerceréce (*Bucephala clangula*): Jégmentes téli időszakban és kora tavasszal 10-12 példány látható a déli és középső medencén.

Kis bukó (*Mergus albellus*): Kis számban (3-4 pd.) minden tavasszal látni.

Örvös bukó (*Mergus serrator*): 2011. nov. 30-án egy adult tojót láttam a déli medencében, s valószínűleg ugyanez a madár jelent meg később a Zámolyi-víztározón is.

Nagy bukó (*Mergus merganser*): Télen és tavasszal jellemző vendég, 2014 februárjában 5 példány időzött a középső és északi medencében. Szokatlan időpontban, 2014. május 26-án 2 hím tartózkodott az északi medencében (ifj. Cserna Zoltán, Kovács Norbert).

***Sarki búvár** (*Gavia arctica*): 1985. nov. 17-én Rózsa János figyelt meg egy példányt a tavon (ANONYM, 1988).

Kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*): Kisszámú tavaszi átvonuló (2-3 pd.).

Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*): Az északi medencében, illetve a nagyobb nádbokrok környékén 8-10 pár költ. Az északi medencében laza telepei is kialakulnak a tutajfészkek megépítésére alkalmas helyeken (nádszegély, kipusztult nádbokor avas szálai). Nyáron 30-40 példány gyűlik össze a tavon. A Zámolyi-víztározó ennél jelentősebb gyülekezőhelyük, ott egyszerre 120-130 madarat is látni.

***Feketenyakú vöcsök** (*Podiceps nigricollis*): Bár a Zámolyi-víztározón egyes években (pl. 2013) fészkeltelepe is kialakul, a Pátkai-tóról mindössze egy adata van (2011. március 22. Ampovics Zsolt).

***Vörösnyakú vöcsök** (*Podiceps grisegena*): Egyetlen megfigyelése 2014. június 18-án az északi medencében történt (Kovács Norbert, Ujj Barbara).

Kárókatona (*Phalacrocorax carbo*): A Zámolyi-tó feltöltése előtt, illetve az ottani intenzív riasztás idején akár százas nagyságrendben is összegyűltek a déli medence nyugati szegélyének fáin, illetve a zátonyokon. Kisebb csapatai szívesen megpihennek az északi medence kis szigetein is.

Kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmeus*): Alkalmilag bukkannak fel kisebb csapatai, elsősorban a víztározó északi felén. A legnagyobb létszám 6 példány volt (Fodor András, Németh Zoltán; 2011. nov. 6.).

Bölömbika (*Botaurus stellaris*): Korábban csak téli adata volt az északi medencéből (2011. nov. 19. Abonyi Ottó és társai). 2014-ben a Boros-gát melletti nagy nádfoltban (D) nászhangja alapján költése valószínűsíthető.

Törpegém (*Ixobrychus minutus*): A Boros-gát mellett és az északi medencében összesen legfeljebb 4 pár fészkel.

Bakcsó (*Nycticorax nycticorax*): Az északi medencében és a tó délnyugati sarkában az öreg füzek magányos madarak vagy olykor kisebb csapatok (max. 6-8 pd.) pihenőhelyei.

Üstökögém (*Ardeola ralloides*): Szórványos nyári vendég, elsősorban az északi medencében.

Kis kócsag (*Egretta garzetta*): Kiszámú (max. 10 pd.), de rendszeres táplálkozó vendég. A tó bármely részén felbukkanhat.

Nagy kócsag (*Egretta alba*): 2013-ban egy pár költött az északi medencében, a Császár-víz kotort partján növvő parányi nádbokorban. Kifejezetten gyakori táplálkozó faj a tó teljes területén, beleértve az északnyugati kaszálót (I) is (max. 20-25 pd.). Az északi medencétől nyugatra levő nyárfákon csapatosan látni. 2013 őszén majd telén több alkalommal is sikerült leolvasni egy – az évben Ócsán fiókaként gyűrűzött – példány színes gyűrűjét.

Szürke gém (*Ardea cinerea*): 2013 tavaszán egy pár kezdett költésbe az északi medence kis nádbokrában, de költésük nem volt sikeres. A tó leggyakoribb gázlómadara (max. 50 pd.), gyakran látni a zátonyokon pihenő sirályok között, illetve a fákon is.

Vörös gém (*Ardea purpurea*): Nem tartozik a közönséges fajok közé, ezért is volt meglepetés, hogy 2013-ban és 2014-ben fészkelésre utaló jeleket észleltem (2013. április 27.: fészekanyaggal reptülő adult pd.; 2014. május 18.: nádba nyújtott nyakkal leszálló adult pd.) az északi medence nyugati nagy nádasában, ahol 1-2 pár költését feltételeztem.

Fekete gólya (*Ciconia nigra*): Tavaszi és nyári végi látogató, elsősorban az északi medence kaszálóján és iszapos partján.

Fehér gólya (*Ciconia ciconia*): Pátkán egy pár fészkel, melynek tagjai igen gyakran táplálkoznak a víztározónál.

Kanalasgém (*Platalea leucorodia*): A víztározó középső, de különösen É-i medencéjének jellegzetes táplálkozó faja. Általában 10-15 példányt látni, legnépesebb csapata 97 madárból állt (2014. aug. 22.).

Szent íbisz (*Threskiornis aethiopicus*): 2012. nov. 27-én Járosi Adriennel egy gyűrű nélküli, félénk viselkedésű, de feltehetően fogságból szökött példányt láttunk a középső medence szegélyében vadludak között.

***Darázsölyv** (*Pernis apivorus*): Több környékbeli megfigyelése van, korábban egy közeli löszvölgyben fészkelte is (Simon György pers. comm.). Az északi medence légterében Kovács Norbert észlelte 2014. aug. 11-én.

Rétisas (*Haliaeetus albicilla*): Főleg a déli medencénél bukkannak fel példányai a téli időszakban. 2010. dec. 15-én egy adult sas a jégen fogott meg és tépett szét egy sirályt. 2012. ápr. 20-án egy immatur példány az északi medence vízben álló kaszálóján a fű között ívó halakból zsákmányolt.

***Kígyászölyv** (*Circus gallicus*): Kovács Norbert 2013. szept. 2-án észlelt és fényképezett egy vízisiklót fogó példányt az északi medencénél, majd 2014 augusztusában három további megfigyelés származik ugyanonnan (Bodor Gábor és társai, Kovács Norbert, Ujj Barbara).

Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*): 1-2 pár költ a tó nagyobb nádfoltjaiban. Gyakoribbá válását a megfelelő kiterjedésű fészkelőhely akadályozza.

Kékes rétihéja (*Circus cyaneus*): Telente a szomszédos agrárterületekről gyakran bekóborol egy-egy példány a tó fölé.

Halászsas (*Pandion haliaetus*): Tavasszal (2012. április 20.) és nyár végén (2 pd. 2011. szept. 7. Ampovics Zsolt) jellegzetes átvonuló a víztározón.

Guvat (*Rallus aquaticus*): 2014 tavaszán a Boros-gát mellől (máj. 11.) és az északi medence nagy nádoltjából (máj. 27.) is hallottam, ez alapján legalább 2 pár költése feltételezhető. Korábban csak téli adatai voltak az északi medencéből.

Kis vízi csibe (*Porzana parva*): 2014. máj. 18-án az északi medence nádasából szólt, korábbi évekből nincs adatom.

Vízityúk (*Gallinula chloropus*): 2013 előtt a keleti védőgát nádszegélyében 2-3 pár fészkelte. 2013 óta telente levágják a gátak menti nádat, azóta sokkal ritkábban kerül szem elé.

Szárcsa (*Fulica atra*): Megfelelő vízellátottság esetén 8-10 pár költ. Nagyobb (legfeljebb 50 példányos) csapatai is csak magas vízállású tavaszokon láthatók, leginkább az északi medencében.

Daru (*Grus grus*): Néhány alkalommal észleltek a víztározó fölött átrepülő példányokat vagy kisebb csapatokat (max. 27 pd. 2012. dec. 2. Kovács Norbert, Staudinger István).

Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*): A számára megfelelő részekben (keleti partvonal, északi medence) tavasszal és nyáron legfeljebb 10-12 példány jelenik meg.

Gulipán (*Recurvirostra avosetta*): Táplálkozásra alkalmas zátonyok és sekély partszakaszok megléte esetén elsősorban a nyár végi-őszi vonulás során érinti a víztározót (max. 10-11 pd).

Kis lile (*Charadrius dubius*): Az időszakos szigetek, iszapos vagy homokos partok, turzások jellegzetes madara tavaszi és nyár végi vonuláskor (max. 10-12 pd.). A legtöbb adata a déli medencéből származik.

Parti lile (*Charadrius hiaticula*): 2014. aug. 15-én a déli medencében két példányt láttam.

Ezüstlile (*Pluvialis squatarola*): Tavaszi (10 pd. 2012. máj. 15.) és őszi (2012. okt. 1., 2013. okt. 7. Kovács Norbert) átvonuló.

Bíbic (*Vanellus vanellus*): A sekély vízü partszakaszok környékén gyakran felbukkan, de költését eddig nem észleltem. A környékbeli szántókon viszont fészkel: ha a déli medencétől keletre elterülő táblákba kukorica kerül, akár 3 pár is megtelepszik. Különösen a szántóföldi belvízfoltok vagy víznyomások vonzóak számára.

***Sarki partfutó** (*Calidris canutus*): 2012. okt. 1-jén Kovács Norbert 1 példányt látott és fényképezett a középső medence egyik zátonyán.

Fenyérfutó (*Calidris alba*): 2012. szept. 1-6. között max. 3 példány időzött a középső medencében.

Apró partfutó (*Calidris minuta*): Kiszámú (4-5 pd.), rendszeres átvonuló.

Temminck-partfutó (*Calidris temminckii*): Iszapos partszakaszok, zátonyok megléte esetén a vonulási időszakban néhány példány mindig felbukkan.

***Vándorpartfutó** (*Calidris melanotos*): 2012. szept. 6. és 9. között egy példány tartózkodott a középső medencében (Kovács Norbert).

Sarlós partfutó (*Calidris ferruginea*): Jellegzetes átvonuló, legnagyobb észlelt csapata 12 példányos volt (2014. szept. 2. Kovács Norbert, Ujj Barbara).

Havasi partfutó (*Calidris alpina*): Számára kedvező vízviszonyok esetén akár 40-50 példányos csapatait is látni, elsősorban a déli medencében. Nyár végi vonuláskor gyakoribb.

Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*): Jellegzetes, de a faj hazai vonulási viszonyainak ismeretében igen kiszámú tavaszi és nyár végi vendég (max. 15-20 pd). A szomszédos Zámolyi-medencében (Zámolyi-víztározó, Csákvári-rét) és a Dinnyési-fertőn nagyságrendekkel gyakoribb madár.

Sárszalonna (*Gallinago gallinago*): A sekély, parthoz közeli részek, nyugodt öblözetek jellegzetes táplálkozó faja (max. 6-8 pd.), főleg a déli medencében.

Nagy goda (*Limosa limosa*): Kiszámú, de rendszeres átvonuló.

Nagy póling (*Numenius arquata*): Alkalmi vendég magányosan, esetleg kis csapatokban.

Füstös cankó (*Tringa erythropus*): Rendszeres, de sosem tömeges tavaszi és nyár végi vendég.

Pirosalábú cankó (*Tringa totanus*): Elsősorban tavasszal jelenik meg 2-3 példány, míg nyár végi mozgalmatlan elenyésző (1 pd. 2014. aug. 4.).

Tavi cankó (*Tringa stagnatilis*): Tavasszal és nyár közepe után is előfordul 2-3 példány. 2009. aug. 22-én Járosi Adriennel egy tavi bénulásban szenvedő egyedet is megfigyeltünk.

Szürke cankó (*Tringa nebularia*): Kisszámú (4-5 pd.), rendszeres tavaszi és nyári átvonuló.

Erdei cankó (*Tringa ochropus*): Vonulási időszakban 8-10 példányt lehet megfigyelni a partokon. Néhány egyed olykor áttelel a Császár-víz mentén. Az övecsatorna gátórház melletti zúgójánál is láttam (2013. márc. 26.).

Réti cankó (*Tringa glareola*): Gyakori tavaszi és nyári vendég (10-15 pd.).

Billegetőcankó (*Actitis hypoleucos*): A víztározó teljes partvonalán, a többi limikola számára kevésbé alkalmas szakaszokon (gátvédő köszörás, kitaposott horgászhelyek) is felbukkannak tavasszal és nyár közepétől.

Kőforgató (*Arenaria interpres*): 2014. szept. 7-től 10-ig (a kézirat lezárásáig) egy fiatal madár tartózkodott az északi medencében.

***Vékonycsőrű víztaposó** (*Phalaropus lobatus*): 2012. szept. 23-27. között a középső medence keleti felén levő, az alacsony vízszint miatt a felszínre bukkanó félsziget környékén (F) időzött egy példány (Kovács Norbert és mások).

Szerecsensirály (*Larus melanocephalus*): Kisszámú, de rendszeres és jellegzetes tavaszi vendég. A tározó két nagyobb medencéjében általában dankasirályok társaságában bukkan fel.

Kis sirály (*Larus minutus*): A tó vízfelületének mérete, a sirályok számára betöltött szerepe és a környékbeli vizes élőhelyeken (Velencei-tó, Dinnyési-fertő, Sárkány-tó, bányatavak) megfigyelt kissirály-mennyiségek tükrében egyaránt meglepő, hogy ez a faj a Pátkai-víztározón kifejezetten ritka. 2009. júl. 3-án 1 adult és 2 juv. példányt láttam a déli medencénél, Laczkó Tamás ugyancsak nyáron, 1984. júl. 29-én látott 8 fiatalot a tavon (MOLNÁR, 1988).

Dankasirály (*Larus ridibundus*): A víztározó egyik leggyakoribb madara, amely különösen a déli medencében sokszor ezres tömegekben gyűlik össze (3000 pd. 2011. márc. 22. Ampovics Zsolt). Az északi medence pusztuló kis nádfoltjánál 2013-ban és 2014-ben is fészkelésbe kezdett 3-4 pár, de ez ismeretlen okból mindkétszer meghiúsult. A tavon nincsenek számára igazán alkalmas költőhelyek (pl. nádtarlók, learatott nádszigetek). 2014. júl. 31-én horvát gyűrűs adult madarat láttam (251 km).

Viharsirály (*Larus canus*): Október és március között gyakran 1000-2000 példányos tömegben látható a déli medencében.

Heringsirály (*Larus fuscus*): A déli medencén gyakorlatilag egész évben jó esély kínálkozik a megfigyelésére. Mennyisége a tavasz első felében éri el csúcspontját (10 pd. 2008. márc. 24; 12 pd. 2013. ápr. 5.). Számos alkalommal kerültek elő világos hátú egyedek is (*L. f. graellsii/intermedius*).

Ezüstsirály (*Larus argentatus*): 2011. dec. 9-éről származik az első adat (5 pd. Kókay Bence, Laposa Dávid). Ezt követően már többször észleltünk egyedeket a déli medence sirálytömegeiben.

Sárgalábú sirály (*Larus michahellis*): Egész évben nagyon gyakori madár, amely minden korcsoporttal képviselteti magát, olykor akár ezres mennyiségben. Horvát gyűrűs példányokat sikerült eddig leolvasni, melyek Zecevoiban (377 km) és Porecban (438 km) levő sirálytelepeken keltek ki.

Sztyeppi sirály (*Larus cachinnans*): A színes gyűrűs leolvasások alapján a régió „nagy sirályainak” nagyobb százalékát adja ez a keletebbi elterjedésű faj. Pátkán eddig litván, fehérorosz, ukrán, orosz és több lengyel sirálytelep egyedét sikerült azonosítani.

Sarki sirály (*Larus glaucooides*): 2013. febr. 16-án észleltem egy nyári ruhás egyedet a déli medencében, amelyet 20-áig sokan megfigyeltek. A Nomenclator Bizottság az adatot a néhány héttel korábbi szegedi madárral azonosnak fogadta el, így a 2009-es dunavecsei adat után ez a faj második hitelesített hazai előfordulása.

Lócsér (*Hydroprogne caspia*): 2014. ápr. 28-án a déli medence sirályai között bukkant fel két példány, melyek az esti órákban vadászgattak, illetve a zátonyon ücsörögtek. Másnap reggel már nem voltak a területen.

Küszvágó csér (*Sterna hirundo*): Bár szakirodalmi nyoma van egy hajdani kis, 8-11 páros fészektelepének (SZABÓ 1977b), ennek pontos helyéről, körülményeiről a közlemény nem tájékoztat. Napja-

inkban is gyakori vendég a faj a tározó teljes területén, alkalmas fészkealap híján azonban költéssel nem próbálkoznak.

Fattyúszerkő (*Chlodonias hybrida*): 2014. máj. 26-án legalább 4 párjukat észleltem a víztározó északi medencéjében, melyek frissnek tűnő fészektutajokon üldögéltek, nászviselkedést mutatva. Másnap ezt már nem tapasztaltam, így rejtély hogy a szerkők már üres búbosvöcsök-fészkeket szálltak-e meg, vagy valóban ők kezdtek egy kudarcba fulladó költésbe. Nyaranta kis számban (max. 15-20 pd.) gyakran előfordul, különösen ha a Zámolyi-víztározón telepe alakul ki (pl. 2013). Ilyenkor a kirepült fiókák is előszeretettel vadásztatnak az északi medence környékén.

Kormos szerkő (*Chlidonias niger*): Nyáron a fattyúszerkőhöz hasonló gyakoriságú táplálkozó faj.

Kakukk (*Cuculus canorus*): 2014. máj. 11-i felmérésem során 13 hímét hallottam a tó körül, ami az erős nádirigó- és cserregő nádi poszáta-állomány ismeretében alacsonynak tűnik. A hazánkban nem túl gyakori vörös színváltozata is majdnem minden évben elő-előkerül.

Sarlósfecské (*Apus apus*): 2014. júl. 10-én 30-40 példányos csapatuk rovarászott a tó fölött.

Jégmadár (*Alcedo atthis*): A part mentén bárhol előfordulhat, de a legtöbbször az északi medence felső végében észlelhető, ahol a patak menti füzek és nádasok kitűnő leshelyeket kínálnak számára.

Partifecske (*Riparia riparia*): Nyaranta kis számban szinte naponta látni a víz fölött rovarászó példányait.

Füsti fecské (*Hirundo rustica*): Gyakori madár, ugyanis Pátka házain, melléképületein szép számmal költ. Különösen esős nyári napokon tömeges a víz fölött. Néhány pár a gátórházi istállóknak, ólaknak is fészkel, illetve új jelenséggént 2014 júniusában a Császár-víz hídja (I) alatt is épült egy fészke.

Molnárfecske (*Delichon urbicum*): Korábban kisszámú fészkelő volt, a zárógáton levő műtárgy (A) párkánya, illetve a gátórház eresze alatt 4-5 fészket ismertem. 2014-ben azonban a zsilipen már 23 lakott fészket számoltam, és a gátórházon is legalább 10 pár lett otthonra. A faluban szintén jó állománya költ, így a víz fölött igen gyakran láthatók rovarászó példányai.

Réti pityer (*Anthus pratensis*): Vonuláskor a tóparton rendszeresen felbukkan néhány példány. 2013. márc. 26-án a nagy havazás után csapatosan táplálkoztak a partszegélyben.

***Rozsdástorkú pityer** (*Anthus spinoletta*): Kovács Norbert 2012. okt. 18-án 3 példányt észlelt a víztározó partján. Vonuláskor feltehetően rendszeresen előfordul.

Sárga billegető (*Motacilla flava*): Gyakori átvonuló a vízparton, különösen tavasszal.

Hegyi billegető (*Motacilla cinerea*): Kisszámú de rendszeres átvonuló a tópart számára alkalmas pontjain, például az övesatorna gátórházi zúgója (A) környékén (2012. dec. 10.).

Barázdabillegető (*Motacilla alba*): A kemény teleket kivéve egész évben gyakori a tó partján. A gátórház legalább 2-3 párnak nyújt költőhelyet. 2013. márc. 26-án 50-60 példány keresgélt a déli medence keleti partvonalán, ahol a hullámok hómentessé tettek egy néhány centiméternyi sávot.

Vörösbegy (*Erithacus rubecola*): 2013. márc. 26-án több tucat táplálkozott a déli medence keleti részén a hóban. Az erdők, bokrosok gyakori átvonuló madara.

Kékbecs (*Luscinia svecica*): 2014. ápr. 17-én egy nászrepülő hímét láttam az északi medence északkeleti csücskében. 23-án ugyanott még hallani véltem énekét, később azonban már nem észleltem. Nászrepülése alapján elkezdett, de megghiúsult költését feltételezem.

Házi rozsdafarkú (*Phoenicurus ochrurus*): Pátka gyakori fészkelő madara, amely a gátórházon is költ, így a tó délkeleti csücskében gyakran látni. Nagyobb számban (20-30 pd.) 2013. márc. 26-án láttam a déli medence partja mentén hóban táplálkozó egyedeit.

Cigánycsuk (*Saxicola torquata*): 2013. márc. 26-án a havazás után a vízparton szedegető madár-csapat részeként észleltem 8-10 egyedet. Más megfigyelésem nincs a fajról.

Énekes rigó (*Turdus philomelos*): A cigánycsuknál leírt körülmények között legalább 50-60 példányt láttam a tóparton. A vizsgált terület északi és nyugati érdeiben 4-5 pár fészkel.

Berki tücsökmadár (*Locustella fluviatilis*): Csak a vizsgált terület északi végében költ (1-2 pár). A vizsgált terület északi határvonalától, azaz a Császár-vízen áthaladó műúttól északra kezdődő sűrű aljnővényzetű (elsősorban *Solidago spp.*) telepített füzes a faj számára jóval alkalmasabb, ott 3-4 pár fészkel.

Nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*): 2014. máj. 11-én a tó északi medencéjében 4, míg a déli csücskében 1 hímét észleltem.

Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobenus*): 2014. máj. 11-én a tó körül 18 hímét számláltam. A nádszegélyeken és nádbokrokra túl az északi medencétől keletre levő egykori mederben (H) is fészkel, hiányzik ugyanakkor az övcsatorna teljes hosszáról.

Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*): 2014. máj. 11-én az északi medencében és a Boros-gát melletti nagyobb nádfoltokban (D) összesen 13 hímét hallottam.

Énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*): 2014. máj. 11-én 6 éneklő hímét észleltem a víztározón, főleg az északi medence szélében, magas növényzetben, bokrosok szegélyzónájában. De olyan vizezebb helyeken is megtelepszik, ahol inkább a foltos nádiposzáta számára számítanánk. Ilyet a víztározótól távolabb is tapasztaltam (pl. náddal benőtt vízlevezető árok).

Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*): A korábbi években 18-20 párba becsültem az állományát, így nagyon meglepett, amikor a 2014. máj. 11-én 74 éneklő hímét számoltam össze. Ebből a vizsgált területre 71 esett (3 revír volt az alig 3 méter széles Rovákja-patak nádjában a torkolat (C) és az attól kb. 1 km-re levő híd között). A középső medencétől keletre húzódó övcsatornában legalább 10 pár költ. Ugyanilyen sűrűségű az állománya a nyugati parton a mindössze 5-6 méter széles nádszegélyben.

Szürke légykapó (*Muscicapa striata*): Az északi medence melletti feltöltődött meder (H) egyik öreg fűzfájának odvában 2014-ben egy pár költött. (Egy etető szülőt figyeltem meg 2014. máj. 11-én.)

Barkóscinege (*Panurus biarmicus*): Korábban fészkelési időn kívül találkoztam a fajjal az északi medencében. Költése végül 2014-ben bizonyosodott be, máj. 11-én 2 párat észleltem.

Függőscinege (*Remiz pendulinus*): Meglepően ritkán láttam-hallottam. Megtalált fészkei alapján 2-3 pár költöt a számára különben igen alkalmas víztározón. Különösen kedveli az északi medence felső részén, a Császár-víz partján növekvő füzeket.

Csóka (*Corvus monedula*): Egyéb varjúfélék társaságában szívesen keresgél a zátonyokon.

Vetési varjú (*Corvus frugilegus*): A vízpartokon néha megfigyelhető, de ennél jóval gyakoribb a lekaszált gyepeken, gátakon. 2014 tavaszán egy legalább 50 páros telep alakult ki a Rovákja-patak torkolatától északra levő fiatal akácosban (E). 2012/2013 telén észleltem először, hogy a középső medence melletti nyárfákban egy népes (kb. 4000 pd.) alvóhelyük alakult ki, mely a következő télen is „működött”.

Dolmányos varjú (*Corvus corone cornix*): A tó környéki vizes élőhelyek jellegzetes madara, amely ott keresgél a zátonyokon, félszigeteken, lekaszált gátakon, bosszantja a zsákmányoló rétisast, de még a botulizmustól szenvedő sirályokat is piszkálja.

Holló (*Corvus corax*): A tó fölött gyakran láthatók átrepülő példányok. A tóparti erdőkben költését nem gyanítom, inkább a nyugatra és délkeletre elterülő koros erdőkben fészkelhet.

Seregély (*Sturnus vulgaris*): A dolmányos varjúhoz hasonlóan élelmesen keresgél a partimadarak élőhelyén, de a 2013. márc. 26-i havas napon is ez a faj adta a több száz as énekesmadár-tömeg többségét. A tó körüli erdők gyakori fészkelője.

Mezei veréb (*Passer montanus*): Néha a nádszegélyekben népes csapatai láthatók. A tó körüli erdősítésekben gyakori fészkelő.

Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*): A víztározón fészkelő állományát 10-12 párba becsülöm.

II. A száraz élőhelyek madárvilága

Karvaly (*Accipiter nisus*): Gyakran látni a gátak környékén vadászgó példányait.

Egerészölyv (*Buteo buteo*): A víztározó környékének gyakori madara, az erdősítésekben 2-3 pár fészkel.

Vörös vércse (*Falco tinnunculus*): Az északi medencétől nyugatra levő nyárasban 1 pár költ.

Kis sólyom (*Falco columbarius*): Télen a gátak környékén ritkán előfordul.

Kabasólyom (*Falco subbuteo*): A vizsgált terület északi részén többször megfigyeltem, elsősorban nyár közepétől a vonulási időszakig.

***Vándorsólyom** (*Falco peregrinus*): Nekem nincs megfigyelésem, de a www.birding.hu adatbázisában hét adat is szerepel. (Kovács Norbert, ifj. Cserna Zoltán, Bárdos Imre és társai). Idejük jellemzően október és március közötti, kivételt egy 2014. máj. 5-i megfigyelés képez.

Fácán (*Phasianus colchicus*): A gátak környékén és az erdőkben mindenütt gyakori.

Örvös galamb (*Columba palumbus*): Az erdősitések közönséges madara, kora tavasztól ősziig gyakran megfigyelhető.

Vadgerle (*Streptopelia turtur*): A nyugati oldali erdősitésekben legalább 6-7 pár költ.

Búbosbanka (*Upupa epops*): A fákkal benőtt gátszakaszokon alkalmi vendég. Az északi medencétől nyugatra levő nyarasnál 2013-ban frissen kirepült fiókákat, 2014. aug. 11-én a keleti gáton 3 együtt mozgó fiókát láttam. A tóhoz közeli zártkerti övezetekben (Vargahegy, Páskom) több pár költ.

***Nyaktekeres** (*Jynx torquilla*): Kovács Norbert 2014. szept. 9-én fényképezett egy példányt a zárógát közelében.

Hamvas küllő (*Picus canus*): A víztározó környékén alkalmi vendég. Téli és kora tavaszi adataim vannak a vizsgált terület északi részéről, illetve a gátórház környékéről.

Zöld küllő (*Picus viridis*): A tó környéki fűz- és nyártelepítések, illetve az északi medencétől keletre levő zártkertek gyakori fészkelő madara.

Fekete harkály (*Dryocopus martius*): Az erdősitésekben 1-2 pár költ.

Nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*): Minden erdősitésben gyakori fészkelő.

Kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*): Ritka vendég. Az északi medencétől nyugatra, nyárfán észleltem egy példányt 2014. jan. 2-án.

***Csonttollú** (*Bombicilla garrulus*): Az énekes hattyú mellett ez a faj a sarkisirály-keresés másik „mellékterméke”: 2013. febr. 18-án a zárógátnál ifj. Cserna Zoltán és Staudinger István egy 40 példányos átrepülő csapatot észlelt.

Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*): A sűrű aljnövényzetű erdősitésekben télen és tavaszi vonuláskor igen gyakori.

Fülemüle (*Luscinia megarhynchos*): A víztározó körüli erdősitéseket nem egyenletes sűrűségben lakja. Inkább az északnyugati fűztelepítésben, illetve a délnyugati, gyakorlatilag áthatolhatatlan aljnövényzetű erdőkben költ nagyobb számban. A vizsgált területen állományát 15-18 pár körülire becsülöm.

Feketerigó (*Turdus merula*): Az erdősitésekben nem ritka.

Fenyőrigó (*Turdus pilaris*): Telelő csapatai nagyon kedvelik a víztározó környéki magas nyárfákat. November közepétől márciusig legfeljebb néhány száz példányos tömegeket látni.

Barátposzáta (*Sylvia atricapilla*): A nyugati erdősitésekben 14-15 pár fészkel, a bodzabokrokra nyár végén és kora ősszel igen gyakori.

Kis poszáta (*Sylvia curruca*): Az erdősitésekben és a cserjésekben gyakori költőfaj.

Mezei poszáta (*Sylvia communis*): Erdőszéli cserjésekben néhány pár költ.

Csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*): A víztározótól nyugatra mindegyik erdőben fészkel, összesen 9-10 pár.

***Örvös légykapó** (*Ficedula albicollis*): Kovács Norbert 2014. júl. 19-én két fiatal példányt látott az északi medence keleti partján levő nyarasban.

Ószapó (*Aegithalos caudatus*): A tó nyugati oldalán a sűrű aljnövényzetű erdőkben legalább 5 pár fészkel. A víztározó egyéb részein ritkán bukkan fel.

Barátcinege (*Parus palustris*): A tótól nyugatra levő korosabb erdők gyakori fészkelő madara (min. 8-10 pár).

Kék cinege (*Parus caeruleus*): A tó környéki erdőkben legalább 4-5 pár fészkel.

Szécinege (*Parus major*): Gyakori fészkelő faj, melynek 2014-ben feltűnően erős állománya (min. 15-20 pár) volt a víztározó környékén.

Csuszka (*Sitta europaea*): A nyugati oldalon 2014-ben egy pár sikeresen költött japánakác törzsében. A korábbi években csak telente észleltem kóborló egyedeit.

Sárgarigó (*Oriolus oriolus*): Főleg a tó északi medencéjét övező nyárfaultetvényekben számít közönséges fészkelőnek (min. 8-10 pár).

Töviszúró gébics (*Lanius collurio*): A gátak mentén 2-3 pár fészkel.

Nagy őrgébics (*Lanius excubitor*): A tó környékén 1-2 telelő példány minden évben megfigyelhető.

Szajkó (*Garrulus glandarius*): Az erdők gyakori madara (min. 8-10 pár), minden erdőtípusban megtalálható.

Szarka (*Pica pica*): Korábban szórványos fészkelő volt, 2012 óta azonban állománya látványosan gyarapodik. Mára gyakori fészkelőnek számít nem csupán a víztározó környékén, hanem a Vellencei-hegységtől északra, északnyugatra levő löszvölgyekben és mezőgazdasági területeken is.

Házi veréb (*Passer domesticus*): A gátörháznál több pár fészkel.

Erdői pinty (*Fringilla coelebs*): A víztározó körül minden erdősítésben gyakori költő-fajnak számít.

Zöldike (*Carduelis chloris*): Minden erdősítésben él, a téli időszakban kifejezetten gyakori.

Tengelic (*Carduelis carduelis*): Különösen a gátakon látható gyakran, ahol a bogácsokon és egyéb kórókon táplálkozik. Erdőkben nem jellemző faj.

Kenderike (*Carduelis cannabina*): Az erdőmentes partszakaszokon egész évben gyakran megfigyelhetők táplálkozó egyedek vagy kisebb csapatok.

Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula*): A körises erdőrészekben minden télen megfigyelhető.

Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*): Elsősorban télen és kora tavasszal találok a fajjal a vizsgált terület északi és nyugati részén.

Citromsármány (*Emberiza citrinella*): A bokros erdőszegélyek gyakori fészkelő faja.

Sordély (*Emberiza calandra*): A gátak környékén figyeltem meg egyedeit, elsősorban vonulási időszakban. A vizsgált területen költését nem észleltem.

III. A tágabb környék madarai

Fakó rétihéja (*Circus macrourus*): 2011. máj. 16-án Barkóczy Csaba és dr. Molnár Gyula 1 immatur hímét látott a víztározótól keletre.

Parlagi sas (*Aquila heliaca*): 2009. dec. 28-án Járosi Adriennel a gátörháztól délkeletre láttunk egy keringő adult példányt.

Macskabagoly (*Strix aluco*): 2014. jan. 23-án hajnalban hallottam a nászhangját először, valahonnan az északi medence környékéről. Később már északabbra, a Császár-víz menti ártéri erdőből szólt kora tavasszal, majd augusztus folyamán.

Erdői fülesbagoly (*Asio otus*): Valószínű, hogy a víztározó környéki erdőkben is költ, de ténylegesen az északi medencétől keletre, a zártkertekből hallottam szólni.

Gyurgyalag (*Merops apiaster*): A déli medencétől keletre szántóföldön és villanyvezetéken láttam példányait 2014 júniusában.

Hósármány (*Plectrophenax nivalis*): 1979. jan. 14-én Szabó Imre 7 példányt látott a környéken (ANONYM 1982).

Értékelés

A 122 vizes élőhelyen észlelt madárfajból 26 csupán 1-2 alkalommal mutatkozott a tavon. Ritkaságnak számít az énekes hattyú, kis lilik, bütykös ásólúd, örvös bukó, sarki bűvár, fekete- és vörösnnyakú vöcsök, szent íbisz, darázsölyv, kígyászölyv, daru, parti lile, sarki- és vándorpartfutó, fenyérfutó, kőforgató, vékonycsőrű víztaposó, kis- és sarki sirály, lócsér és a rozsdástorkú pityer. Költsési gyanú merült fel a mindössze egyszer észlelt kis vízcisibe és a kékbegy esetében (nászhang, nászrepülés). Három gyakori énekesmadarat pedig 2013-ban a szokatlan tavaszi havazás kényszerített a számukra szokatlan vízpartra (vörösbegy, cigánycsuk, énekes rigó).

A listán tehát 96 olyan faj szerepel, amely a víztározón rendszeresen megfigyelhető. Közülük csupán 13 faj esetében fordult elő egyszerre 100 példány fölötti mennyiség (vetési lúd, nagy lilik, nyári lúd, csörgő- és tőkés réce, kárókatona, danka-, vihar-, sárgalábú- és sztyeppi sirály, füsti- és molnárfecske, nádirigó). A tavon tehát mind az abszolút, mind az egy nap során észlelt fajsám magas, miközben a maximális egyedszám meglehetősen alacsony (a legtöbb faj esetén 20 pd. alatti). Ez a kettősség a közelben levő két másik vizes élőhelyre, a Zámolyi-víztározóra és a Dinnyési-fertőre ilyen mértékben nem jellemző. Az okot abban látom, hogy a Pátkai-tó ugyan egy fontos zöldfolyosón (Császár-víz-völgy) helyezkedik el és adottságai is kedvezőek, de környéke a vízimadarak számára nem olyan alkalmas. Míg a fent említett két terület legeltetett ösgyepekkel, szikes rétekekkel határos, addig a Pátkai-víztározót sűrű erdők, szántók, gyümölcsös, zártkertek és Pátka falu házai veszik körbe. Ebből a nézőpontból szemlélve nagyon komoly természetvédelmi jelentőséggel bír az itt észlelt 21 lúdalkatú, 11 gázló, 25 partimadar, illetve a 12 sirály- és csérféle.

A tó inkább klasszikus táplálkozóhelynek számít, költésre alkalmas élőhelykínálata ugyanis szegényesnek mondható. Rendszeresen költ 18 faj (bütykös hattyú, nyári lúd, tőkés réce, búbos vöcsök, törpegém, barna rétihéja, vízityúk, szárcsa, kakukk, molnárfecske, nádi és berki tücsökmadar, foltos, cserregő, énekes nádiposzáta, nádirigó, függőcinege és nádi sármány). Egyszer fészkeltek eddig a nagy kócsag (2013) és a küszvágó csér (1977). Több faj részéről 2014-ben észleltem először költsési viselkedést (bölömbika, guvat, kis vízcisibe, füsti fecske, barkóscinege). Esetükben a jövő dönti majd el, hogy egyszeri jelenségről van szó, vagy általuk bővül a rendszeres fészkelők száma. A vörös gém 2013-as és 2014-es költése bizonytalan eredményű, míg a szürke gém (2013), a dankasirály (2013, 2014) és a kékbegy (2014) fészkelési kísérlete sikertelenül zárult. A vizes élőhelyeken összességében 29 madárfaj próbálkozott költéssel.

A víztározón eddig hat madárfaj egyedeinél sikerült színes gyűrűt leolvasni (énekes hattyú, nyári lúd, nagy kócsag, danka-, sárgalábú- és sztyeppi sirály). A nagy kócsag hazai jelölésű volt (Ócsa), a többi kivétel nélkül külföldi. A legnagyobb utat egy Csebokszar (Oroszország) mellett gyűrűzött sztyeppi sirály tette meg (2191 km). A faj 2010-ben Oroszországban jelölt fiókái közül ez a második külföldi megkerülés volt (Grzegorz Neubauer személyes közlése). A további sztyeppi sirály megkerülések: Cserkaszi (Ukrajna): 1039 km; Gatovo (Fehéroroszország): 967 km; Novaraistis (Litvánia): 924 km; Wloczlawek (Lengyelország): 603 km; Paczkow (Lengyelország): 375 km; Jankowice (Lengyelország) (3 egyed): 318 km. Véleményem szerint a Pátkai-víztározó a Velencei-tóval, a regionális hulladéklerakóval és a környékbeli szántóföldekkel együtt egy nemzetközi jelentőségű sirály-élőhely, amely akár több ezer külföldön kikelő sárgalábú- és sztyeppi sirály számára nyújt biztonságos körülményeket az ivarérettségéig tartó időszakban.

Talán nem érdektelen, ha számba vesszük a lista „hiányzóit” is. (I.) A vadludak között a legalaposabb vizsgálat ellenére sem sikerült eddig *Branta*-fajokra bukkanni, holott a szomszédos Zámolyi-víztározóról még csapatos vörösnnyakúlúd-megfigyelés is származik. A velenceitavi és dinnyési népes csapatok fényében némileg érthetetlen az üstökösréce teljes hiánya. Az enyhe 2013/2014-es télen az északi medence mellett egy iszapos víznyomáson olyan csórszúrásokat és lábnyomokat találtam, amelyek táplálkozó kis sárszalonkára utaltak, de mivel a madarat többszöri próbálkozásra sem sikerült megugrasztani, a biztos adat még várat magára. (II.) A vizes élőhelyekhez képest jóval kevesebb időt fordítottam a környező száraz élőhelyek madárvilágának vizsgálatára, így a listáról több, hazánkban gyakori énekesmadár is hiányzik (pl. kormos légykapó, sisegő- és fitiszfűzike, királykák, fenyőpinty, stb.). A nyugati parton és a fákkal, bokrokkal benőtt keresztgátakon vonulási időben végzett célzott vizsgálatok jelentősen növelhetik a fajszámot.

Természetvédelmi jelentőség

A tervezett védett terület legértékesebb növényfaja a védett mocsári kosbor (*Orchis palustris*), melynek a Kábel-gáttól keletre levő kaszálón 200-300 töves állománya él. Természetközeli vegetációt őriznek az északi medence környéki talajvízforrások és a Nagy-völgy felől csordogáló névtelen vízfolyás torkolata (K). Fontos tájképi és ökológiai értékek az öreg, odvas fűzfák, elsősorban a víztározó északi peremén. A tó körüli erdősítések közül őshonos fajösszetétele miatt a középső medence nyugati partján levő elegyes tölgyes érdemel említést.

A védett gerincesek közül igen jelentős a zöld békák (*Rana* spp.) állománya, viszont az utóbbi években érzékelhetően csökkent a vöröshasú unkáék (*Bombina bombina*) száma. Kis számban zöld levelibéka (*Hyla arborea*) is él a területen. Mocsári teknőssel (*Emys orbiculatus*) a víztározó északi végétől nem messze a patak mellett, illetve a középső medence keleti felén találkoztam. A vízisikló (*Natrix natrix*) feltehetően jóval gyakoribb, mint azt a gyér számú megfigyelés mutatja. Lábnyomok és ürülék utal a vidra (*Lutra lutra*) jelenlétére. Kora őszi szárnyashangya-rajzás idején a víztározó fölött nappal is sok denevért látni, így valószínű, hogy az odvas fűzek ezeknek a védett emlősöknek is otthont adnak.

Természetvédelmi szempontból a Pátkai-víztározó fő értékét a madárvilága jelenti. A vizsgálati területen észlelt 167 madárfajból 32 fokozottan védett. Közülük minden évben fészkel a törpegém, költött már a bölömbika, alkalmi fészkelésen túl gyakran előfordul a nagy kócsag és a vörös gém. Rendszeres látogató a bőjt- és cigányréce, a kis kárókatona, a baksó, a kis kócsag, a fehér- és a fekete gólya, a kanalasgém, a rétisas, a halászsas, a vándorsólyom, a gólyatöcs, a gulipán, a sárszalonka, a nagy goda, a piroszlábú- és tavi cankó, a szerecsensirály, a küszvágó csér, a fattyú- és kormos szerkő. Szórványos vendég az üstökösgém, a kígyászölyv és a nagy póling, a vizsgálat ideje alatt csupán 1-1 adata volt a kis liliknek, a vörös- és fekete-nyakú vöcsöknek, illetve a darázsölyvnek. A védett madarak közül kiemelném azokat a gyakran előforduló fajokat, amelyek hazánkban vagy Európában csökkenő létszámúak: ilyen a bic, a búbosbanka, a parti-, füsti- és molnárfecske, a töviszúró gébics és a mezei veréb.

A természetvédelmi oltalom alatt nem álló fajok közül mindenképpen említést érdemelnek a vadludak és a „nagy” sirályok. A nyári lúd kis számban fészkel is, emellett a víztározó ősztől tavaszig akár több ezer nagy lilik és több száz vetési- és nyári lúd számára nyújt pihenő-, ivó-

és alvóhelyet. A sárgalábú- és sztyeppi sirályoknak is kiemelkedő jelentőségű a víztározó egész évben. A népes madárcsapatok nem csak a tó fő látványosságai, de bennük fokozottan védett és/vagy ritka madárrendek is megbújnak (kis lilik; szarvas-, hering-, ezüst- és sarki sirály).

A víztározó a Császár-víz-völgy középső szakaszán helyezkedik el. A völgy teljes hossza szerepel a Nemzeti Ökológiai Hálózatban, így értelemszerűen a tó is eleme ennek. A víztározótól északra ugyanakkor a védelem szintje jóval fajsúlyosabb. A Császár-víz forrásvidéke és felső szakasza benne van a Vértesi Tájvédelmi Körzetben, ettől délebbre pedig a patak völgy egészen az általam vizsgált terület északi határáig a Zámolyi-medence Natura 2000-es területeinek (SPA, SCI) része. A Pátkai-víztározó helyi védetté nyilvánításával jelentősen bővülne az egybefüggő védett terület mérete. Alapítványunk középtávú célként további vizsgálatokat és védetté nyilvánítási javaslatokat tervez a Császár-víz-völgy középső és alsó szakaszán is, hogy a völgy teljes hosszában valamilyen szintű természetvédelmi oltalom alá kerüljenek a megmaradt értékek.

Lehetséges természetvédelmi beavatkozások a Pátkai-víztározó területén

A Pátkai-víztározónak jelenleg két funkciója van: biztosítja a Velencei-tó vízpótlását, használt horgászvízként pedig szabadidős célokat is szolgál. Védetté nyilvánításával megjelenne a természetvédelmi funkció is; a legfőbb feladat a terület zavartalanságának biztosítása, melyet pillanatnyilag elsősorban a lúd- és récevadászat fenyeget, de a horgászok részéről a jövőben esetleg felmerülhet a kárókatona riasztásának az igénye is. Kulcsfontosságú, hogy ezekkel az igényekkel szemben a természetvédelem megfelelő érveket tudjon felsorakoztatni. A modern természetvédelemben igen hangsúlyos az ismeretterjesztés és a szemléletformálás. Ennek kitűnő eszköze lenne egy a tavat (vagy legalább a zárógáttól a Kábel-gátig terjedő tórészt) megkerülő tanösvény, néhány betekintőponttal, információs táblákkal, pihenőhelyekkel. A megfelelő helyszíneken levő betekintők komoly vonzerőt jelentenek majd a terepmadárászoknak; gyakoribb jelenlétüktől sokkal várhatjuk a tó fajlistájának bővülését, újabb ritka madarak észlelését. Egy szabadon látogatható érdekes túraútvonal ugyanakkor a túrázókat is ide csábíthatja, így hosszú távon a víztározó környéke (öko)turisztikai célponttá tehető, ami a helyeket is érdekeltté tenné a természeti értékek megóvásában.

A tónak a környezeti nevelésben komoly szerepe lehet. Ha a pátkai óvoda és kisiskolás gyerekek szervezett tóparti sétáit összekapcsoljuk a terület értékeinek bemutatásával, a madarak megfigyelésével, akkor a jövő nemzedék már egészen korán megismerkedne szülőfaluja legfontosabb természeti értékével. A másik tervünk egy ökológiai és természetvédelmi tematikájú tábor szervezése. Itt nem csak a víztározó madárvilágával ismerkednének a fiatalok, hanem a közeli, teljesen más élővilágnak otthont adó löszvölgyekkel, tölgyerdőkkel, talajvízforrásokkal is.

A tározó élővilágát egyes években komolyan fenyegeti a tó tulajdonképpeni szerepe, azaz a Velencei-tó irányába történő vízleeresztés. A sekélyé váló vízben fellépő botulizmus kivédésére igazi eszközünk nincsen, egyedi akciók, a beteg madarak összeszedése és gyógykezelése ilyen időszakokban szükséges. Hasonlóképpen egyedi beavatkozást igényel minden olyan em-

beri tevékenység, amely költőhelyet vagy magát a fészkelést fenyegeti (nádvágás, kaszálás, fakivágás).

A horgászegyesülettel közösen olyan madárbarát horgászrendet kell megalkotni, ami egyben a halak kíméletét is szolgálja. A legfontosabb az északi medence horgászati tilalmának fenntartása, de alacsony vízállásnál a partimadarak nyugalma érdekében egyes zátonyokon, félszigeteken is átmeneti horgászati tilalmat kell bevezetni.

A délnyugati részen vannak olyan meredek partszakaszok, ahol megfelelő gépekkel ki lehetne alakítani partifecske, gyurgyalag és jégmadár számára alkalmas partfalakat. Az északi medence legmélyebb részein (a Császár-víz medrében) stabil fészkekalapokkal, illetve úszó szigetekkel segíthetnénk a dankasirály és a küszvágó csér megtelepedését. Végül fontos ökológiai feladat az idegenhonos növények, elsősorban az aranyvessző elleni, költési időszakon kívüli védekezés.

Köszönetnyilvánítás

A területet 2004. augusztus 3-án Járosi Adrienn társaságában látogattam meg először, és azóta is közös megfigyelőnapok sokasága gazdagította és gazdagítja a tározó madártani adatosságát. A 2000-es évekből származó megfigyelések a www.birding.hu adatbázisából származnak; minden feltöltőnek köszönet jár az adatok közzétételéért. Értékes információkat nyújtott ezenkívül Katona Gábor, dr. Kóta András, Kovács Norbert, Grzegorz Neubauer és Simon György.

Irodalom

- ANONYM (1982): Adatok a Faunisztikai Szakosztály irattárából IV. – Madártani Tájékoztató, I-III., p. 64-74.
- ANONYM (1988): Adatok a Faunisztikai Szakosztály irattárából. – Madártani Tájékoztató I-XII., p. 56-78.
- KOVÁCS, G. K. (2013): Sirályok tava – A Pátkai-víztározó madárvilága. – Madártávlat 2013/2, p. 10-15.
- KOVÁCS, G. K. (2014): Javaslat a Pátkai-víztározó (Pátka község és Székesfehérvár Megyei Jogú Város külterületén) helyi jelentőségű védett területté nyilvánításához. – Kézirat, 13 pp.
- MOLNÁR, L. (1988): Kis sirály (*Larus minutus*) előfordulások 1984-1985. – Madártani Tájékoztató, I-XII. p. 50-52.
- RADETZKY, J. (1979): Az agárdi madárvárta faunisztikai adatszolgáltatásai az 1979. évben (január-augusztus). – Madártani Tájékoztató, X.-XII. p. 18-20.
- RADETZKY, J. (1981): Madáráttelepülések a Velencei-tó térségében. – Madártani Tájékoztató, VII.-IX. p. 152-154.
- RADETZKY, J. (1984): Madarakról, tájakról Fejér megyében. – Székesfehérvár, 197 pp.
- SCHMIDT, E. (1980): Kócsagok birodalma. A Velencei-tó állatvilága. – Natura, Budapest, 146 pp.
- SZABÓ, I. (1977a): Faunisztika néhány sorban. – Madártani Tájékoztató, III. szám. 2-4.
- SZABÓ, I. (1977b): Víztározó benépesülése. – Madártani Tájékoztató, IX.-X. szám. p. 12.